

2.2 Sídelní struktura

- *sídelní struktura je stabilizovaná*
- *75 % obcí má méně než 1 000 obyvatel*
- *více než tři pětiny obyvatel žije ve městech*

Současná **sídelní struktura** je výsledkem dlouhodobého vývoje osídlení. Na rozsáhlém území vznikla nepravidelná síť mnoha menších sídel, která odpovídala příhodným podmínkám pro zemědělství. Větší sídla se rozvíjela především v dosahu obchodních cest. O vývoji osídlení do 10. století nás informují pouze archeologické nálezy, první písemné zmínky o existenci obcí pocházejí z 11. století, přičemž nejstarší sídelní struktura se nacházela v oblasti Boskovické brázdy.

V roce 2004 byl kraj členěn na 647 obcí, 47 obcí mělo **statut města**. Proti roku 2000 došlo pouze ke změně v počtu měst, když v té době mělo statut města 45 obcí. V průběhu roku 2001 získaly tento statut 2 obce v okrese Břeclav – Lanžhot a Velké Bílovice. Situace je v tomto směru zřejmě již stabilizovaná a nelze již očekávat nijak převratné změny. Že k podstatným posunům v minulosti docházelo, o tom svědčí několik následujících údajů. Například v roce 1961 bylo v kraji 725 obcí, naproti tomu v roce 1980 jen 609 obcí, v roce 1990 dokonce 556 obcí, ovšem v roce 1991 už 620 obcí. Tento dlouhodobý vývoj (nejdříve integrace obcí a po roce 1990 proces osamostatňování obcí) byl společný celé republice. V ČR existovalo v roce 1961 celkem 8 726 obcí, v roce 1980 to bylo 4 778 obcí, v roce 1990 pak 4 100, ovšem v roce 1991 už 5 768 obcí. V roce 2004 bylo v republice 6 249 obcí, což bylo o 2 obce méně, než v roce 2000.

V roce 2004 byly obce rozděleny na 871 **částí obcí**, ovšem 569 obcí (88,0 % celku) mělo pouze jednu část, zbylé, tedy 78 obcí, mělo více než jednu část. Zvláštní postavení mělo a má Brno. Je členěno na 29 částí, které jsou postaveny na úroveň obce. Celkem 9 těchto částí se dále člení na části obce, nejvíce částí obce má Brno-střed, a to 9 částí. Mezi ostatními obcemi dělených na části se vyjímají Letovice v okrese Blansko, které mají 17 částí, dále město Vyškov, v němž je 14 částí.

Tab. 2.2.1 Základní ukazatele sídelní struktury k 31. 12. 2004

	Rozloha (km ²)	Obyvatelstvo	Počet			Hustota obyvatel na 1 km ²	Podíl obyvatel žijících (%)	
			obcí	z toho měst	částí obcí		ve městech nad 10 000 obyvatel	v ostatních městech
Jihomoravský kraj	7 067	1 123 201	647	47	871	159	47,4	15,8
Blansko	942	107 592	130	8	193	114	29,0	22,2
Brno-město	230	367 729	1	1	58	1 597	100,0	-
Brno-venkov	1 108	165 692	137	11	157	150	-	36,0
Břeclav	1 174	123 132	69	10	78	105	20,9	30,3
Hodonín	1 086	157 750	81	8	92	145	31,9	15,2
Vyškov	889	87 088	81	5	119	98	25,6	23,4
Znojmo	1 637	114 218	148	4	174	70	30,8	10,7

V roce 2004 žilo v Jihomoravském kraji celkem 1 123 201 obyvatel. Okres Brno-město zaujímal plochou sice pouze 3,3 % území kraje, ovšem podíl obyvatel zde žijících tvořil 32,7 % obyvatelstva kraje. Na kilometr čtvereční v kraji v roce 2004 připadlo v průměru 159 obyvatel (161 obyvatel na km² v roce 2000), v rámci republiky to bylo 130 obyvatel¹.

Všechny okresy mimo Brno-město měly **hustotu osídlení** nižší, než činil průměr kraje. Nezapočteme-li do výpočtu hustoty osídlení výměru a počet obyvatel okresu Brno-město, činí hustota pouze 111 obyvatel na kilometr čtvereční a tedy znatelně méně, než republiková hodnota. Pod úroveň průměru kraje by tedy byly pouze 3 okresy – Břeclav, Vyškov a Znojmo. Celkem 556 obcí, což je 85,9 % z celku, mělo hustotu osídlení nižší, než byla krajská hodnota. Nejvyšší hustota osídlení byla zaznamenána v Adamově (1 292 obyv./km²), v Brně (1 598 obyv./km²) a v obci Zastávka, kde bylo 2 007 obyvatel na kilometr čtvereční.

Velikostní strukturu obcí s počtem obyvatel na konci roku 2004 ukazuje tab. 2.2.2. Obce do 300 obyvatel tvořily 30,0 % celkového počtu, ale žilo v nich jen 2,9 % obyvatel kraje. Průměrný stav obyvatel obce v této velikostní skupině představuje hodnotu 117 osob, střední stav (mediánová velikost obce v této skupině) pak 184 obyvatel (právě polovina počtu obcí v této skupině má méně než 184 obyvatel a polovina více než 184 obyvatel). V obcích velikostní skupiny 300 až 999 obyvatel, jichž bylo 45,9 % z celku, žilo 15,6 % obyvatel kraje (průměrný stav obyvatel 591 osob, střední stav 562 obyvatel). Podílově odpovídající jsou

¹ Výklad ukazatele hustoty obyvatelstva je problematický. Dalo by se tvrdit, že v oblastech s nižší hustotou obyvatelstva se žije lépe. Ovšem součástí života je i určitá úroveň služeb, které jsou v málo zalidněných oblastech rozvinuty málo, poskytují je však větší a velká města. K určitému zkreslení ukazatele dochází i vlastní formou výpočtu – vztah mezi počtem bydlících obyvatel a katastrální výměry obce, v katastru obce mohou být velké vodní plochy, lesy, hory atd.

údaje za velikostní skupinu 1 000 až 4 999 obyvatel, podíl z celkového počtu obcí zde dosáhl 22,6 % a u obyvatel v této skupině pak 25,6 % (průměr činil 1 969 osob, medián 1 646 osob). Obcí nad 5 000 obyvatel bylo pouze 3,5 % z celkového počtu, žilo v nich ovšem 55,9 % obyvatel kraje. Zde při výpočtu činil průměrný stav 27 292 osob (pokud nezapočítáme Brno, pak 11 818 osob) a medián 8 235 osob (bez Brna 7 930 osob).

Tab. 2.2.2 Sídlní struktura podle velikostních skupin obcí

	Obce s počtem obyvatel							
	do 299		300 - 999		1 000 - 4 999		5 000 a více	
	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel	počet obcí	počet obyvatel
Jihomoravský kraj	181	32 160	297	175 709	146	287 598	23	627 734
Blansko	67	11 172	43	23 889	17	34 533	3	37 998
Brno-město	-	-	-	-	-	-	1	367 729
Brno-venkov	23	4 317	69	43 686	40	78 754	5	38 935
Břeclav	1	225	34	21 524	31	62 106	3	39 277
Hodonín	9	1 844	36	22 738	31	70 319	5	62 849
Vyškov	17	3 482	51	29 317	9	14 543	4	39 746
Znojmo	64	11 120	64	34 555	18	27 343	2	41 200

Počty obcí podle velikostních skupin v podrobnějším členění se v roce 2004 proti roku 2000 měnily pouze v obcích s menším počtem obyvatel. Počet obcí nad 5 tisíc obyvatel zůstal nezměněn (ve skupině 5 až 10 tisíc obyvatel bylo 14 obcí, 10 až 20 tisíc osob - 3 obce, 20 až 50 tisíc - 5 obcí a nad 50 tisíc 1 obec). Ve velikostní skupině do 199 obyvatel se počet obcí snížil na 107 (snížení o 9 obcí), obcí velikosti 200 až 499 osob bylo 193 (o 1 více). Nejvýznamnější změna v počtu byla u velikostní skupiny 500 až 999 obyvatel, počet 178 obcí byl proti roku 2000 o 10 vyšší. Ve skupině obcí s 1 000 až 1 999 osob se stav snížil na 90 obcí (pokles o 3 obce), naopak u skupiny 2 000 až 4 999 se počet zvýšil na 56 (o 1 obec).

V detailnějším pohledu na malé obce v roce 2004 bylo 6 obcí velikosti do 49 obyvatel, žilo zde 207 osob. Ve velikostní skupině 50 až 99 obyvatel bylo 21 obcí s 2 053 obyvateli a ve skupině 100 až 199 obyvatel bylo 80 obcí, v nichž žilo 12 299 osob. K nejmenším obcím (kromě vojenského újezdu Březina v okrese Vyškov s 6 obyvateli) patřila Lhota u Olešnice v okrese Blansko s 36 obyvateli a Zálesná Zhoř v okrese Brno-venkov s 39 obyvateli.

Tab. 2.2.3 Vybrané ukazatele sídelní struktury k 31. 12. 2004

	Průměrná rozloha obce (km ²)	Hustota obcí (obec/100km ²)	Průměrný počet obyvatel			Podíl obyvatel žijících (%)	
			obce celkem	obce se statutem města	ostatní obce	v obcích do 5 000 obyvatel	v obcích nad 20 000 obyvatel
Jihomoravský kraj	10,9	9,2	1 736	15 104	689	44,1	44,3
Blansko	7,2	13,8	828	6 885	430	64,7	18,9
Brno-město	230,3	0,4	367 729	367 729	-	-	100,0
Brno-venkov	8,1	12,4	1 209	5 424	841	76,5	-
Břeclav	17,0	5,9	1 785	6 302	1 019	68,1	20,9
Hodonín	13,4	7,5	1 948	9 296	1 142	60,2	16,7
Vyškov	11,0	9,1	1 075	8 524	585	54,4	25,6
Znojmo	11,1	9,0	772	11 847	464	63,9	30,8

V textové tabulce 2.2.3 je uvedeno několik vybraných ukazatelů sídelní struktury v roce 2004. V okrese Blansko například měly obce nejmenší průměrnou rozlohu, naopak zde byla nejvyšší hustota obcí na 100 km². V okresech Břeclav a Hodonín byly průměrné „vesnice“ počtem obyvatel dvojnásobně velké proti „vesnicím“ v okresech Blansko, Vyškov nebo Znojmo. Průměrná velikost měst (mimo Brno-město) byla nejvyšší v okrese Znojmo, když velikost byla dvojnásobná proti městům v okrese Brno-venkov.

V roce 2004 žilo celkem 709 875 obyvatel ve městech, podíl městského obyvatelstva činil 63,2 % a proti roku 2000 se snížil o 0,2 bodu. Ve městech s počtem obyvatel vyšším než 10 000 žilo v roce 2004 celkem 532 432 osob, jejich podíl představoval 47,4 % a proti roku 2000 se snížil o 1,2 bodu.

Vývoj osídlení lze hodnotit i pomocí tempa změn tzv. základní urbanizace, což je změna podílu osob žijících v obcích s méně než 5 000 obyvateli a střední urbanizace, což je podíl obyvatel žijících ve městech větších než 20 tisíc obyvatel. V roce 2004 podíl obyvatel žijících v obcích do 5 000 obyvatel představoval 44,1 %

celku, byl o 1,1 bodu vyšší než v roce 2000. Naopak podíl obyvatel v obcích nad 20 000 obyvatel, který činil 44,3 %, se snížil, a to o 1,1 bodu. Tento fakt není příliš znatelný, ale potvrzuje se tendence posledních let, kdy obyvatelé velkých měst přesídlují do příměstských oblastí.